

การมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์
สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว
People's Participation in resolving land problems in Conservation Forest
Area, Protected Area Regional Office 9 (Ubon Ratchathani)
Phu Sa Dok Bua National Park

อรุณ สีทา* ไพศาล พากเพียร รัตนะ ปัญญาภา

Aroon Seeta*, Paisan Phakphian, Rattana Panyapa

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*
Master of Arts Program in Social Science for Development Ubon Ratchathani Rajabhat University

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี²

Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี³

Faculty of Education, Ubon Ratchathani Rajabhat University

aroonseeta@gmail.com

Received: September 18, 2025 Revised: November 18, 2025 Accepted: January 29, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ตัวอย่างคือ ราษฎร จำนวน 285 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน โดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ และการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. การมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง 2. แนวทางการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วย (1) ลดขั้นตอนในการดำเนินการ และอนุญาตให้อำนวยความสะดวกให้ราษฎรในพื้นที่เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของราษฎร (2) ปรับปรุงระเบียบข้อบังคับในการขออนุญาตทำประโยชน์ในพื้นที่ถือครอง (3) ส่งเสริมอาชีพของเกษตรกร (4) พื้นที่ตรวจยึดจับกุมดำเนินคดีควรพิจารณาดำเนินการ ในลักษณะประนีประนอม (5) ราษฎรที่ได้รับสิทธิทำกินสามารถเปลี่ยนสิทธิครอบครองนอกจากทายาทได้ (6) ออกเอกสารรับรองสิทธิของราษฎรเพื่อจะใช้เป็นหลักประกันในการทำเกษตรหรือเพื่อขึ้นทะเบียนกับหน่วยงานรัฐเพื่อรับเงินช่วยเหลือกรณีเกิดภัยพิบัติ (7) การแก้ปัญหาให้เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายด้วยการไกล่เกลี่ย (8) ควรกำหนดแนวเขตความกว้างของถนนในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเป็นมาตรฐาน (9) พื้นที่ทับซ้อนกับ ส.ป.ก. ควรได้รับสิทธิในการใช้ประโยชน์

จากที่ดิน (10) เจ้าหน้าที่ควรเข้าใจชุมชนเกี่ยวกับการเก็บหาของป่าเพื่อป้องกันการสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ในพื้นที่

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม แก้ไขปัญหาที่ดิน ป่าอนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว

Abstract

The purpose of this study is to 1) examine how people participate in resolving land issues in the conservation forest area and 2) to investigate best practices for resolving land issues in the conservation forest region of Phu Sa Dok Bua National Park. Through stratified random sampling and selective selection, the samples were 15 key informants and 285 individuals. Questionnaires and interview forms were the research instruments. Frequency, percentage, mean, standard deviation, and qualitative data analysis by content analysis were the statistics employed for data analysis.

The research findings were as follows. 1. Overall, public participation in resolving land issues in conservation forest areas was at a moderate level. 2. The guidelines for problem-solving consisted of: (1) Reducing procedural steps and simplifying the approval process to facilitate local residents and improve their quality of life; (2) Revising regulations and rules concerning applications for land-use permits in occupied areas; (3) Promoting occupational opportunities for farmers; and (4) Areas subject to seizure, arrest, and legal prosecution should be handled with a conciliatory approach; (5) Citizens granted land-use rights should be allowed to transfer possession rights to persons other than their heirs; and (6) Rights certification documents should be issued to citizens so they may use them as collateral for agricultural purposes or for registration with government agencies to receive financial assistance in cases of natural disasters ; (7) Problem-solving efforts should emphasize participation from all stakeholders through mediation; (8) Standardized road width boundaries should be established within national park areas; (9) Areas overlapping with Agricultural Land Reform Office (ALRO) zones should be granted land-use rights; and (10) Officials should develop a better understanding of local communities regarding the collection of forest products in order to prevent the extinction of plants and animals in the area.

Keyword: Participation, land issues, Protected forests, Protected Area Regional Office 9, Phu Sa Dok Bua National Park

บทนำ

ปัญหาข้อขัดแย้งและข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินทำกินของชาวบ้านเป็นปัญหาที่สะสมมายาวนานและส่งผลกระทบต่อคนจำนวนมาก เนื่องจากประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัญหาเกี่ยวกับที่ดิน มีทั้งปัญหาความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาชน นายทุนกับประชาชน และระหว่างประชาชนด้วยกันเอง การบริหารจัดการที่ดินตามแนวทางของภาครัฐนั้นได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน ประชาชนจึงได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มภาคประชาชนและพัฒนาไปเป็นองค์กรภาคประชาชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน เสนอแนวทางในการบริหารจัดการที่ดินและเรียกร้องให้หน่วยงานภาครัฐลงมาดำเนินการแก้ไขปัญหาจากการบริหารจัดการที่ดิน แต่ไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการที่ดินและแก้ไขปัญหาความความขัดแย้งด้านที่ดิน ประกอบกับการดำเนินการของภาครัฐมุ่งบังคับใช้กฎหมายและการดำเนินการตามนโยบาย ซึ่งแนวทางในการบริหารจัดการที่ดินและแก้ไขปัญหาจากการบริหารจัดการที่ดินของภาครัฐจึงไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนแนวทางและรูปแบบการดำเนินงานของภาครัฐขาดการคำนึงถึงบริบทของพื้นที่ จึงไม่สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาจากการบริหารจัดการที่ดินและแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินได้อย่างยั่งยืน ภาครัฐจึงควรมีแนวทางเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหาด้วยการให้ความสำคัญกับสภาพความเป็นจริงของบริบทพื้นที่ หลักแห่งวิถี และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการที่ดินและความขัดแย้งด้านที่ดินบนพื้นฐานของคนอยู่ร่วมกับผืนป่าอย่างสมดุล นำไปสู่การแก้ไขปัญหาจากการบริหารจัดการที่ดินและความขัดแย้งด้านที่ดินทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เป็นหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบในปัญหาการทับซ้อนของที่ดินทำกินของเกษตรกรกับพื้นที่อันจะต้องสงวนและอนุรักษ์ไว้เพื่อประโยชน์ของประชาชนทั้งประเทศ ด้วยการเร่งปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ปัญหาการทับซ้อนของที่ดินทำกินกับพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มมากขึ้น จึงจำเป็นต้องปรับปรุงกฎหมายเหล่านี้ให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน ภายหลังการประกาศใช้ พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 (ฉบับใหม่) ซึ่งได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันและได้ประกาศบังคับใช้ไปเมื่อปลายปี พ.ศ. 2562 โดยเน้นสาระสำคัญของพระราชบัญญัติกฎหมายใหม่ มาตรา 64 แห่ง พรบ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 และมาตรา 121 แห่ง พรบ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 กำหนดให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช สำนักรวบรวมถือครองที่ดินของประชาชนที่อยู่อาศัยหรือทำกินในเขตอุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่า แต่ละแห่ง ให้แล้วเสร็จภายใน 240 วัน นับตั้งแต่กฎหมายประกาศใช้ หลังจากนั้นรัฐบาลต้องมีนโยบายในการช่วยเหลือประชาชนที่ไม่มีที่ดินทำกินผ่านการตราเป็นพระราชกฤษฎีกา สำหรับประชาชนที่จะได้รับความช่วยเหลือตามพระราชกฤษฎีกา มาตรา 64 และมาตรา 121 ดังกล่าววางหลักเกณฑ์ไว้ว่า

จะต้องเป็นบุคคลที่ไม่มีที่ดินทำกิน และอยู่อาศัยตามกรอบเวลาดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 หรือคำสั่ง คสช. ที่ 66/2557 กล่าวคือ ประชาชนที่จะได้รับอนุญาตก็ต่อเมื่ออยู่อาศัยหรือทำกินในพื้นที่ ก่อนวันที่ 30 มิถุนายน 2541 หรือก่อนคำสั่ง คสช. ที่ 66/2557 (ลงวันที่ 17 มิถุนายน 2557) โดยชุมชนที่ อาศัยในพื้นที่ที่ไม่มีสิทธิในที่ดินนั้น หากแต่สามารถอยู่อาศัยทำกินได้ตามกรอบที่กฎหมายกำหนด ปัจจุบัน กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้ดำเนินการสำรวจการถือครองที่ดินของราษฎรในเขตป่าอนุรักษ์ เพื่อให้ได้เขตบริหารเพื่อการอนุรักษ์ตามที่กฎหมายกำหนด ในพื้นที่ 227 ป่าอนุรักษ์ มีราษฎรถือครองที่ดิน จำนวน 316,560 ราย 468,256 แปลง เนื้อที่ประมาณ 4,273,726 ไร่ ก่อนนำเสนอเพื่อตราเป็นพระราช กฎฎีกา อันจะเป็นเครื่องมือยืนยันให้ราษฎรเห็นว่าสามารถแก้ไขปัญหาที่ดินที่เป็นปัญหาที่มีความขัดแย้งใน พื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีมาอย่างยาวนานให้สำเร็จได้ตามกฎหมายที่กำหนด เป็นที่ยอมรับในการให้ราษฎรสามารถ ใช้ประโยชน์อย่างเกื้อกูลธรรมชาติในพื้นที่ที่เหมาะสมอย่างยั่งยืน และที่สำคัญต้องร่วมดูแลรักษาป่าในพื้นที่ที่ เหลือมิให้มีการบุกรุกเพิ่มเติมอีกต่อไป (กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2565)

สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) เป็นหน่วยงานในสังกัดกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้และการจัดการพื้นที่ป่า อนุรักษ์ งานสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า งานด้านนันทนาการ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในอุทยาน แห่งชาติ งานจัดการไฟป่า งานป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายในพื้นที่อนุรักษ์ งานเกี่ยวกับการศึกษา และวิจัยเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และงานด้านการแก้ไขปัญหา ที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยมีพื้นที่ป่าอนุรักษ์อยู่ในความรับผิดชอบครอบคลุมพื้นที่ใน 6 จังหวัด คือ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ อำนาจเจริญ มุกดาหาร และยโสธร ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติ จำนวน 6 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย อุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว และอุทยานแห่งชาติภูผาเทิบ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จำนวน 6 แห่ง คือ เขตรักษา พันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยศาลา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรัก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูธร-ยอดมน และเขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าภูสีฐาน และวนอุทยาน จำนวน 5 แห่ง คือ วนอุทยานน้ำตกผาลงวนอุทยานป่าสนหนองคู วนอุทยานพนมสวาย วนอุทยานภูสิงห์-ภูผาผึ้ง และวนอุทยาน ดงบังอี รวมพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมด จำนวน 2,281,542.67 ไร่ (สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี), 2565)

การปฏิบัติงานด้านการสำรวจถือครองที่ดินของราษฎรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ยึดหลักการและแนว ทางการปฏิบัติงานตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาการ ครอบครองที่ดินของราษฎรในพื้นที่ป่าไม้ โดยได้ดำเนินการสำรวจการถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541-2547 หลังจากนั้นมีการสำรวจการครอบครองที่ดินของราษฎรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติมอีกหลาย ครั้ง (กรณีตรวจสอบการครอบครองที่ดิน) ในช่วงปี พ.ศ. 2552-2560 โดยใช้ภาพถ่ายออร์โธรี (ภาพถ่ายทาง อากาศ) ที่ถ่ายภาพเมื่อปี พ.ศ. 2545-2546 ตรวจสอบร่องรอยการทำประโยชน์ที่ดินกรณีตรวจสอบการ ครอบครองที่ดิน ประกอบการพิจารณาตรวจสอบสภาพการทำประโยชน์เพื่อป้องกัน การแผ้วถางพื้นที่ใหม่ และการสวมสิทธิ์การครอบครอง ในห้วงระยะเวลาตั้งแต่เริ่มมีการสำรวจการถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พ.ศ. 2541-2560 เป็นระยะเวลากว่า 20 ปี สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) ได้ทำการสำรวจการ

ถือครองที่ดินของราษฎรครบทุกรายทุกแปลง ทุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ในสังกัดทั้ง 12 แห่ง มีราษฎรที่เข้าทำการสำรวจการถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 จำนวน 8,153 ราย 9,851 แปลง เนื้อที่ 90,841.25 ไร่ (สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี), 2565)

ต่อมาภายหลังจากที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2561 เห็นชอบในหลักการตามมติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ในการประชุมครั้งที่ 2/2561 ที่มีมติเห็นชอบพื้นที่เป้าหมายและกรอบมาตรการแก้ไขปัญหาการอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าไม้ (ทุกประเภท) โดยพื้นที่กลุ่มที่ 4 เป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งการสำรวจการถือครองที่ดินของราษฎรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในสังกัดสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2561 มีราษฎรเข้าทำการสำรวจการถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 11,770 ราย 14,437 แปลง เนื้อที่ 112,087.44 ไร่ (สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี), 2565)

จากความสำคัญและปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า การแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในสังกัดสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) พิจารณาจากผลการสำรวจการครอบครองที่ดินของราษฎรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 มีราษฎรที่เข้าร่วมการสำรวจการถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 8,153 ราย 9,851 แปลง เนื้อที่ 90,841.25 ไร่ เมื่อเปรียบเทียบกับผลการสำรวจการครอบครองที่ดินของราษฎรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2561 มีราษฎรที่เข้าร่วมการสำรวจการถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 11,770 ราย 14,437 แปลง เนื้อที่ 112,087.44 ไร่ พบว่า จำนวนเนื้อที่เพิ่มขึ้น 21,246.19 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 23.39 หากนับระยะเวลาตั้งแต่มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 และมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2561 ซึ่งรวมระยะเวลาประมาณ 20 ปี ส่งผลให้รัฐต้องสูญเสียพื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นจำนวน 112,087.44 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 5.05 ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งหมดในสังกัดสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) ดังนั้นจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาการมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนางาน การจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ การคุ้มครองดูแลพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาด้านที่ดินทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ รวมถึงข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ ที่ 9 (อุบลราชธานี) อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว
2. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประชากรและตัวอย่าง ประชากร คือ ราษฎรที่มีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในเขตอุทยานแห่งชาติ ภูสระดอกบัว ท้องที่จังหวัดยโสธร จำนวน 1,083 คน แบ่งเป็น บ้านทานตะวัน หมู่ที่ 12 จำนวน 1 คน บ้านช่องเม็ก หมู่ที่ 16 จำนวน 16 คน บ้านหนองแคนน้อย หมู่ที่ 13 จำนวน 312 คน บ้านหนองแคนน้อย หมู่ที่ 19 จำนวน 132 คน บ้านหนองแคนน้อย หมู่ที่ 7 จำนวน 3 คน บ้านหนองแคน หมู่ที่ 3 จำนวน 10 คน บ้านน้อมเกล้า หมู่ที่ 11 จำนวน 107 คน และบ้านน้อมเกล้า หมู่ที่ 17 จำนวน 502 คน ตัวอย่าง คือ ราษฎรที่มีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในเขตอุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ท้องที่จังหวัดยโสธร จำนวน 285 คน ซึ่งใช้วิธีการหาค่าจากตารางขนาดตัวอย่างประชากรของ Krejcie and Morgan (1970) การสุ่มตัวอย่างใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ แบ่งเป็นบ้านทานตะวัน หมู่ที่ 12 จำนวน 1 คน บ้านช่องเม็ก หมู่ที่ 16 จำนวน 4 คน บ้านหนองแคนน้อย หมู่ที่ 13 จำนวน 82 คน บ้านหนองแคนน้อย หมู่ที่ 19 จำนวน 34 คน บ้านหนองแคนน้อย หมู่ที่ 7 จำนวน 1 คน บ้านหนองแคน หมู่ที่ 3 จำนวน 3 คน บ้านน้อมเกล้า หมู่ที่ 11 จำนวน 28 คน และบ้านน้อมเกล้า หมู่ที่ 17 จำนวน 132 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้แทนภาคประชาชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการสำรวจการครอบครองที่ดิน ซึ่งใช้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งเป็นคณะทำงานสำรวจการครอบครองระดับพื้นที่ ที่แต่งตั้งโดยผู้ว่าราชการจังหวัด ดังนี้ กำนันท้องที่ 1 คน ผู้ใหญ่บ้านท้องที่ จำนวนหมู่บ้านละ 1 คน รวม 8 คน ผู้แทนภาคประชาชน 2 คน เจ้าหน้าที่หน่วยงานพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ประกอบด้วย หัวหน้าพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน จำนวน 2 คน ผู้อำนวยการส่วนที่ผู้อำนวยการสำนักบริหารพื้นที่ป่าอนุรักษ์แต่งตั้ง ซึ่งทำหน้าที่หัวหน้าคณะทำงานสำรวจการครอบครองระดับพื้นที่ จำนวน 1 คน และเจ้าหน้าที่ส่วนฟื้นฟูพื้นที่อนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) จำนวน 1 คน

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างราษฎรที่มีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในเขตอุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ท้องที่จังหวัดยโสธร

ลำดับ	หมู่บ้าน	ประชากร (คน)	ตัวอย่าง (คน)
1	บ้านทานตะวัน หมู่ที่ 12	1	1
2	บ้านช่องเม็ก หมู่ที่ 16	16	4
3	บ้านหนองแคนน้อย หมู่ที่ 13	312	82
4	บ้านหนองแคนน้อย หมู่ที่ 19	132	34
5	บ้านหนองแคนน้อย หมู่ที่ 7	3	1
6	บ้านหนองแคน หมู่ที่ 3	10	3
7	บ้านน้อมเกล้า หมู่ที่ 11	107	28
8	บ้านน้อมเกล้า หมู่ที่ 17	502	132
รวม		1,083	285

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ท้องที่จังหวัดยโสธร

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สัมภาษณ์ การมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ท้องที่จังหวัดยโสธร โดยมีประเด็นสัมภาษณ์กำหนดคำถามไว้ล่วงหน้าและให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ทั้ง 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการวางแผนการปฏิบัติงานโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 2) ด้านการดำเนินการปฏิบัติงานการสำรวจและรังวัดแปลงที่ดิน 3) ด้านการบริหารจัดการที่ดินและรับผลประโยชน์ 4) ด้านการติดตามประเมินผลโครงการ โดยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) รวมจำนวน 15 คน

3. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ มีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

3.1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องการศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จากนั้นนำมากำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย กำหนดนิยามและเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์

3.2 สร้างแบบสอบถามและสัมภาษณ์เกี่ยวกับการศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.3 ตรวจสอบคุณภาพของเนื้อหาของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ว่าครอบคลุมวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) ค่าความสอดคล้อง (IOC) และค่าความเชื่อมั่น (Reliability) แล้วนำมาปรับปรุงเนื้อหาตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำแบบสอบถามมาหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ Alpha ของ Cronbach Alpha Coefficient ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่น โดยภาพรวมทั้งหมดที่ .85

3.4 นำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่ได้ปรับปรุงเนื้อหาตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญไปเก็บรวบรวมข้อมูล

4. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยเลือกใช้สถิติในการวิเคราะห์เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของข้อมูลและตอบวัตถุประสงค์ ดังนี้

4.1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ อาชีพ และรายได้ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ

4.2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ท้องที่จังหวัดยโสธร ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

4.3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ท้องที่จังหวัดยโสธร (Open ended Question) โดยจะทำการวิเคราะห์เป็นความเรียง

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 285 คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 144 คน คิดเป็นร้อยละ 50.5 มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 111 คน คิดเป็นร้อยละ 38.9 มีสถานภาพสมรส จำนวน 222 คน คิดเป็นร้อยละ 77.9 มีสมาชิกในครอบครัว จำนวน 4 คน จำนวน 99 คน คิดเป็นร้อยละ 34.7 มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาจำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 60.0 ประกอบอาชีพเกษตรกร จำนวน 237 คน คิดเป็นร้อยละ 83.2 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 5,000 บาท จำนวน 224 คน คิดเป็นร้อยละ 78.6 ครอบครองที่ดินจำนวน 1 แปลง จำนวน 256 คน คิดเป็นร้อยละ 89.8 โดยส่วนใหญ่มีจำนวนการครอบครองที่ดิน 1-10 ไร่ จำนวน 125 คน คิดเป็นร้อยละ 43.8 มีการทำประโยชน์ในที่ดินในส่วนของ การทำไร่มันสำปะหลัง จำนวน 239 คน คิดเป็นร้อยละ 62.8 โดยที่ส่วนใหญ่มีระยะเวลาการครอบครองที่ดิน 16-25 ปี จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 37.2 มีระยะห่างจากบ้านถึงแปลงที่ดิน 1-5 กิโลเมตร จำนวน 210 คน คิดเป็นร้อยละ 73.6 ส่วนใหญ่ไม่มีแปลงที่ดินที่อยู่นอกพื้นที่อุทยาน จำนวน 274 คน คิดเป็นร้อยละ 96.1

1. การมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ท้องที่จังหวัดยโสธร โดยภาพรวม ราษฎรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการดำเนินการปฏิบัติงานการสำรวจและรังวัดแปลงที่ดิน อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการบริหารจัดการที่ดินและรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่ด้านการวางแผนการปฏิบัติงานโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และด้านการติดตามประเมินผลโครงการอยู่ในระดับน้อย

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไข ปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่า อนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ท้องที่จังหวัดยโสธร โดยภาพรวม

การมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดิน ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการ มีส่วนร่วม
1. ด้านการวางแผนการปฏิบัติงานโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์	2.46	.42	น้อย
2. ด้านการดำเนินการปฏิบัติงาน การสำรวจและรังวัดแปลงที่ดิน	3.61	.91	มาก
3. ด้านการบริหารจัดการที่ดิน และรับผลประโยชน์	2.99	.75	ปานกลาง
4. ด้านการติดตามประเมินผลโครงการ	2.40	.39	น้อย
รวม	2.87	.62	ปานกลาง

จากตารางที่ 2 พบว่า การมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไข ปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว โดยภาพรวม ราษฎรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.87$, $S.D. = .62$) เมื่อพิจารณาตามรายด้านพบว่า การมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ด้านการดำเนินการปฏิบัติงาน การสำรวจ และรังวัดแปลงที่ดินอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.61$, $S.D. = .91$) ด้านการบริหารจัดการที่ดิน และรับผลประโยชน์อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.99$, $S.D. = .75$) ขณะที่ด้านการวางแผนการปฏิบัติงานโครงการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ($\bar{X} = 2.46$, $S.D. = .42$) และด้านการติดตามประเมินผลโครงการอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.40$, $S.D. = .39$) โดยพิจารณาตามรายด้าน ได้ดังนี้

1.1 ด้านการวางแผนการปฏิบัติงานโครงการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยภาพรวม ราษฎรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ด้านการวางแผนการปฏิบัติงานโครงการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ อยู่ในระดับน้อย โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้วพบว่า การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมประชุมวางแผน การปฏิบัติงานโครงการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ การประชุมหมู่บ้านร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อชี้แจงประเด็นปัญหาด้านที่ดินในพื้นที่และการแก้ไขปัญหาคอขวดที่ดินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว การประชุมประชาคมหมู่บ้านในการรับรู้ รับทราบ ปรีกษา หรือ เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างพื้นที่ทำกินกับพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และการลงประชามติ หรือออกเสียงในการขอใช้พื้นที่ทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว อยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการกำหนดหลักเกณฑ์แนวทางการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ กระบวนการกำหนดแนวเขตที่ดินทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และการเสนอแนวทางในเรื่องการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย

1.2 ด้านการดำเนินการปฏิบัติงานการสำรวจและรังวัดแปลงที่ดิน โดยภาพรวมราษฎรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ด้านการดำเนินการปฏิบัติงานการสำรวจและรังวัดแปลงที่ดินอยู่ในระดับมาก โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้วพบว่า การมีส่วนร่วมในการแจ้งสำรวจการครอบครองที่ดินของท่านในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ภูสระดอกบัว การร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการเดินสำรวจ และรังวัดแปลงที่ดินของท่านในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ภูสระดอกบัว และการตรวจสอบคุณสมบัติ และรับรองสิทธิการครอบครองที่ดินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัวอยู่ในระดับมาก ส่วนการประชุมชี้แจง เพื่อรับรู้ รับทราบ แนวทางในการดำเนินงานสำรวจรังวัดแปลงที่ดิน ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว การรับรู้ รับทราบ การประกาศกำหนดการสำรวจการครอบครองที่ดิน และระยะเวลาการสำรวจการครอบครองที่ดินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว และการติดต่อสื่อสารในด้านการปฏิบัติงานกับทางราชการ ด้วยตัวเอง หรือผ่านทางผู้นำชุมชนได้โดยสะดวก รวดเร็ว และเป็นกันเอง การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง

1.3 ด้านการบริหารจัดการที่ดินและรับผลประโยชน์ โดยภาพรวมราษฎรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ด้านการบริหารจัดการที่ดินและรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้วพบว่า การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากโครงการแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์อยู่ในระดับมาก ส่วนการตรวจสอบรายชื่อผู้ครอบครองที่ดิน กับข้อมูลรายชื่อทะเบียนผู้ถือครองที่ดิน

ตามมติ ครม. 30 มิถุนายน 2541 การเข้าร่วมประชุมการบริหารจัดการที่ดินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว เพื่อให้เกิดประโยชน์กับประชาชน การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ดินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว เพื่อนำไปสู่การใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์การรับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ด้านการบริหารจัดการที่ดินเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ และการร่วมกันปฏิบัติตามขั้นตอนกระบวนการพิสูจน์สิทธิเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว อยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่ยังคงตรวจสอบร่องรอยการทำประโยชน์แปลงที่ดินกับภาพถ่ายทางอากาศ (ออร์โธรี) ปี 2545-2546 และภาพถ่ายดาวเทียม ปี 2557 และการก่อสร้างเครือข่ายภาคประชาชนในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์ การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย

1.4 ด้านการติดตามประเมินผลโครงการโดยภาพรวม ราษฎรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ด้านการติดตามประเมินผลโครงการอยู่ในระดับน้อย โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้ว พบว่าการมีส่วนร่วมในการติดตามการดำเนินงาน การกำหนดแนวเขตที่ดินทำกินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว และการติดตามตรวจสอบรายชื่อราษฎรในหมู่บ้านของท่านที่ได้รับการบริหารจัดการที่ดินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว อยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่ยังคงประเมินผลโครงการ การแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในการดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว และการตรวจสอบการปฏิบัติงานตามแผนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย

1.5 ข้อเสนอแนะ ปัญหาอุปสรรค หรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติ ภูสระดอกบัว โดยผู้ให้สัมภาษณ์ และตัวอย่าง สรุปได้ดังนี้

1.5.1. แนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ยังขาดความชัดเจน มีขั้นตอนที่ต้องปฏิบัติมาก หลักเกณฑ์ในการพิจารณาตัวบุคคลผู้ครอบครองที่เป็นผู้ยากไร้ ผู้มีรายได้น้อย และผู้ไร้ที่ดินทำกินยังไม่ชัดเจน ขั้นตอนการจัดทำเอกสารยังคงค่อนข้างยุ่งยาก นอกจากนี้ ถึงแม้ว่าพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 จะมีผลใช้บังคับแล้วแต่การพิจารณาออกกฎหมายลำดับรอง ประกอบพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ยังคงล่าช้าไม่เสร็จสิ้น และยังไม่มีการใช้บังคับการพิจารณาคุณสมบัติราษฎรที่จะได้รับความช่วยเหลือให้เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ตลอดจนหลักเกณฑ์การอยู่อาศัยทำกินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เงื่อนไขต่าง ๆ ในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ยังขาดความชัดเจนในการให้ถือปฏิบัติ จำเป็นต้องรอให้การออกกฎหมายลำดับรองเสร็จสิ้นก่อน จึงจะสามารถดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปได้

1.5.2. การขออนุญาตเพื่อเข้าดำเนินการจัดทำสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในพื้นที่ทำกินที่อยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ การขออนุญาตทำประโยชน์ในพื้นที่ถือครองเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น นอกเหนือจากการทำการเกษตรเชิงเดี่ยว เช่น ปลูกสละ บ่อบาดาล ถนนสัญจรเข้าที่ทำกิน การติดตั้งไฟฟ้า การทำปศุสัตว์ หรือการสร้างสิ่งปลูกสร้างถาวรในพื้นที่ทำได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากปัจจุบันระเบียบทางกฎหมายกำหนดว่าต้องได้รับความเห็นชอบจากอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชเท่านั้น จึงเห็นควรให้ลด

ขั้นตอนในการดำเนินการและอนุญาต เพื่ออำนวยความสะดวกให้ราษฎรในพื้นที่และเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของราษฎร

1.5.3. รัฐควรมีการส่งเสริมอาชีพของเกษตรกรที่ทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เช่น การเพาะพันธุ์ปลา การเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัว ปศุสัตว์ในพื้นที่ เพื่อเป็นอาชีพเสริม พื้นที่ตรวจยึดจับกุมดำเนินคดีควรพิจารณาดำเนินการในลักษณะประนีประนอมโดยปล่อยให้พื้นที่นั้นฟื้นคืนสภาพเป็นป่าในอนาคตเพื่อลดความขัดแย้ง หรืออาจนำพื้นที่ดังกล่าวมาจัดสรรให้แก่ผู้ยากไร้ โดยต้องผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้านเสียก่อน

1.5.4. ระยะเวลาในการสำรวจรังวัดค่อนข้างจำกัด เจ้าหน้าที่สำรวจรังวัดต้องทำงานแข่งกับเวลาซึ่งอาจส่งผลให้ข้อมูลการสำรวจรังวัดอาจเกิดความคลาดเคลื่อนได้ หรือมีบางส่วนตกสำรวจการครอบครองทำให้ราษฎรเสียสิทธิในที่ดินทำกินนั้นได้ ราษฎรที่ได้รับสิทธิทำกินแล้ว ควรให้สามารถเปลี่ยนสิทธิครอบครองทำกินนอกจากทายาทได้ โดยต้องได้รับการรับรองจากคณะกรรมการชุมชนเพื่อป้องกันไม่ให้นายทุนเข้าครอบครอง ควรมีการออกเอกสารรับรองสิทธิของราษฎรเป็นของตนเอง เพื่อจะใช้เป็นหลักประกันในการทำเกษตร หรืออาจจะใช้เพื่อนำไปขึ้นทะเบียนเกษตรกับหน่วยงานของรัฐเพื่อรับเงินช่วยเหลือกรณีเกิดภัยพิบัติ

1.5.5. ที่พักสงฆ์ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ควรอนุญาตให้อยู่ร่วมกันต่อไปโดยไม่ผลักดันออก เพราะเป็นผลดีต่อชุมชนและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ พื้นที่ทับซ้อนกับ ส.ป.ก. (ที่ได้รับการรับรองจาก ส.ป.ก. แล้ว) ควรได้รับสิทธิ์เดิมที่ใช้ประโยชน์จากที่ดิน

1.5.6. เจ้าหน้าที่ควรทำความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับการเก็บหาของป่า เพื่อเป็นการป้องกันการสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ในพื้นที่ ควรหมั่นออกพื้นที่เพื่อประสานงานกับชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับในการใช้ประโยชน์จากที่ดิน

1.5.7. รัฐควรมีโครงการขุดเจาะบ่อบาดาล ให้กับเกษตรกร และจัดให้มีไฟฟ้าเข้าสู่พื้นที่การเกษตรในเขตอุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ควรจัดสรรงบประมาณในการปรับปรุงถนนทางเข้าสู่พื้นที่ทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพื่อการเกษตร เนื่องจากถนนทรุดโทรมและการสัญจรเป็นไปอย่างลำบาก

2. แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ผู้วิจัยได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้แทนภาคประชาชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการสำรวจการครอบครองที่ดิน รวมจำนวน 15 คน ผลการวิจัยจำแนกเป็นรายด้าน ได้ดังนี้

2.1 ด้านการวางแผนการปฏิบัติงานโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ สรุปได้ดังนี้

2.1.1 ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชได้กำหนดไว้ให้มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานตามแนวทางที่กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กำหนดจัดประชุมคณะทำงานฯ คณะกรรมการฯ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อชี้แจงหลักเกณฑ์ แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และแนวทางการปฏิบัติงานให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน

2.1.2. จัดเตรียมความพร้อมของหน่วยงานในการออกปฏิบัติงาน ได้แก่ อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ยานพาหนะ วัสดุอุปกรณ์ ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ให้เพียงพอกับการปฏิบัติงาน คณะทำงานฯ โดยหัวหน้าอุทยาน

แห่งชาติ ประสานงานหน่วยงานในพื้นที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และราษฎรผู้ถือครองที่ดิน เพื่อร่วมกันปฏิบัติงานในพื้นที่จริงตามกำหนดนัดหมายตามประกาศ

2.1.3. เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานลงพื้นที่เพื่อรับทราบปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ร่วมกับราษฎรในประเด็นที่สำคัญ ๆ รวมถึงการชี้แจงแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน เพื่อให้ราษฎรในพื้นที่เป้าหมายเตรียมความพร้อมก่อนการสำรวจรังวัดพื้นที่ต่อไป

2.2 ด้านการดำเนินการปฏิบัติงานการสำรวจและรังวัดแปลงที่ดิน

อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายในสังกัดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช การดำเนินการสำรวจรังวัดแปลงที่ดินของราษฎรหรือดำเนินการใด ๆ ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ จะต้องคำนึงถึงระเบียบ กฎหมาย และแนวทางปฏิบัติที่ทางราชการได้กำหนดไว้ การสำรวจรังวัดแปลงที่ดินของราษฎรในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัวเป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่าอนุรักษ์ตามแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชกำหนด จะดำเนินการในรูปคณะทำงานที่แต่งตั้งโดยผู้ว่าราชการจังหวัด โดยพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในขั้นตอน การปฏิบัติ ข้อกำหนด ระเบียบกฎหมายตลอดทั้งแนวทางปฏิบัติที่ทางราชการได้กำหนดเป็นกรอบการดำเนินงานอย่างถ่องแท้ เนื่องจากการดำเนินงานในที่ดินของรัฐซึ่งมีกฎหมายควบคุมโดยเฉพาะ รวมทั้งเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการปฏิบัติงานสำรวจรังวัดแปลงที่ดินจะต้องมีความถูกต้องเป็นที่ยอมรับของราษฎรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัจจุบันการสำรวจรังวัดแปลงที่ดินจะนิยมใช้เครื่องหาพิกัดจากดาวเทียม (GPS) เป็นเครื่องมือในการสำรวจรังวัดซึ่งมีความสะดวกรวดเร็วและมีความถูกต้องแม่นยำสูง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเองว่าจะมีความละเอียดรอบคอบ ในการปฏิบัติงานแค่ไหน มีความใส่ใจในงานที่ทำ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดถูกต้องมากน้อยเพียงใด จากการศึกษาพบว่าการดำเนินการปฏิบัติงานการสำรวจและรังวัดแปลงที่ดินของราษฎรจะสำเร็จลุล่วงไปได้ จะต้องได้รับความร่วมมือจากราษฎรที่ถือครองที่ดินที่เข้าร่วมโครงการฯ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังตัวอย่างบทสัมภาษณ์ สรุปได้ดังนี้

2.2.1. ออกประกาศกำหนดระยะเวลาการสำรวจการครอบครองที่ดินของราษฎร ในเขตอุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ให้ราษฎรที่มีพื้นที่ทำกินหรือที่อยู่อาศัยภายในเขตอุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัวทำการแจ้งการครอบครองที่ดินต่อเจ้าหน้าที่ เพื่อร่วมสำรวจการครอบครองที่ดินตามตารางกำหนดนัดหมายแนบท้ายประกาศ และนำไปปิดไว้ ณ ที่ว่าการอำเภอ ที่ทำการกำนัน ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน ที่ทำการเทศบาลตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล และที่เปิดเผยเห็นได้โดยง่ายภายในหมู่บ้านท้องถิ่นนั้น รวมทั้งทำการป่าอนุรักษ์และหน่วยพิทักษ์ป่าของป่าอนุรักษ์นั้น

2.2.2. ประชุมชี้แจงราษฎรในพื้นที่เป้าหมายเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติงานสำรวจรังวัดแปลงที่ดิน ขั้นตอนการปฏิบัติงานสำรวจรังวัด ตามแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และหลักเกณฑ์เงื่อนไข กฎหมาย ระเบียบของทางราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงทำความเข้าใจในเรื่องแนวเขตอุทยานแห่งชาติ ให้เกิดความชัดเจนในพื้นที่ทับซ้อน

2.2.3 กำหนดระยะเวลาในการออกปฏิบัติงานสำรวจจริงวัดให้เหมาะสมกับพื้นที่ตามจำนวนราษฎร ที่อยู่อาศัยในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว โดยสามารถแจ้งการสำรวจกรณีติดสำรวจยื่นได้เรื่อย ๆ จนกว่าจะครบกำหนดระยะเวลาการสำรวจการครอบครองที่ดินของราษฎร กำหนดระยะเวลาสถานที่นัดหมายในการแจ้ง การครอบครองที่ดินให้มีความเหมาะสม

2.2.4 การสำรวจจริงวัดแปลงที่ดิน ให้รังวัดเป็นกลุ่ม ๆ โดยการแบ่งโซน และรังวัดแบบเรียงแปลงครอบคลุมทุกแปลงเพื่อมิให้มีการตกหล่น โดยในการรังวัดแปลงที่ดินทุกแปลงให้มีเจ้าของแปลงร่วมกับผู้นำชุมชนหรือผู้แทนร่วมปฏิบัติงานทุกครั้งเพื่อป้องกันความผิดพลาดของรูปแปลงที่ดิน และตรงกับเจ้าของแปลง เมื่อสำรวจการครอบครองที่ดินเรียบร้อยแล้วควรมีการแจ้งรายชื่อผู้ที่ได้รับการสำรวจกับผู้นำชุมชนเพื่อตรวจสอบรายชื่อตกหล่น

2.3 ด้านการบริหารจัดการที่ดินและรับผลประโยชน์

การแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ หลักการจัดการพื้นที่เพื่อให้คงเจตนารมณ์ของการกำหนดกฎหมายเกี่ยวกับพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ ชุมชนที่จะได้รับการพิจารณาต้องเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดิม จะไม่มีการจัดที่ดินให้แก่บุคคลภายนอกพื้นที่ มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ทำกินที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน เป็นการให้สิทธิทำกินไม่ได้ให้เป็นเอกสารสิทธิ แนวทางในการจัดการพื้นที่ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การสำรวจครอบครองที่ดิน และการบริหารจัดการพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อตกลงแนวเขตบริหารเพื่อการอนุรักษ์ที่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายในรูปแบบของการประชุมของชุมชน คณะทำงานและคณะกรรมการที่แต่งตั้งโดยผู้ว่าราชการจังหวัด ดำเนินการ 2 ระดับ คือ 1) คณะทำงานสำรวจการครอบครองที่ดินระดับพื้นที่ เพื่อร่วมกับชุมชนในการสำรวจและบริหารจัดการพื้นที่ร่วมกัน 2) คณะกรรมการพิจารณาผลการสำรวจการครอบครองที่ดินระดับสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ เพื่อตรวจสอบผล การดำเนินการและแก้ไขปัญหาจากผลการดำเนินงานของคณะทำงานฯ ระดับพื้นที่ โดยนำผลการสำรวจข้อมูลตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 และการตรวจสอบผู้ครอบครองที่เป็นผู้ยากไร้ ผู้มีรายได้น้อย และผู้ไร้ที่ดินทำกิน ซึ่งได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เดิมนั้น ตามคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 66/2567 ลงวันที่ 17 มิถุนายน 2557 มาตรวจสอบร่วมกับราษฎร เพื่อจัดระเบียบการครอบครองที่ดินและกำหนดให้เป็นเขตบริหารเพื่อการอนุรักษ์ จากการศึกษาพบว่า การดำเนินการดังกล่าวเป็นการเตรียมความพร้อมของชุมชน ในการพิจารณาอนุญาต ซึ่งกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสามารถนำแนวเขตบริหารเพื่อการอนุรักษ์มาจัดทำ เป็นโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์และดูแลทรัพยากรธรรมชาติภายในเขตอุทยานแห่งชาติ เพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ไม่มีที่ดินทำกิน ที่ได้อยู่อาศัยหรือทำกินในอุทยานแห่งชาติมาก่อน ตามความในมาตรา 64 แห่ง พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 เสนอคณะรัฐมนตรี เพื่อให้ความเห็นชอบ โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกามีระยะเวลาการบังคับใช้คราวละไม่เกิน 20 ปี สรุปได้ดังนี้

2.3.1 การตรวจสอบคุณสมบัติและรับรองสิทธิการครอบครองที่ดิน ให้ทำความเข้าใจในรายละเอียด หลักเกณฑ์ ตามแนวทางที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กำหนด ให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน โดยเปิดโอกาสให้ราษฎรในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการดำเนินการให้มากที่สุด

2.3.2. การตรวจสอบร่องรอยการทำประโยชน์ ควรให้ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นที่เข้าร่วมการตรวจสอบสภาพการทำประโยชน์กับภาพถ่ายทางอากาศเป็นรายแปลง รวมถึงการตรวจสอบรายชื่อผู้ครอบครองที่ดิน เพื่อป้องกันการตกหล่น และการซื้อขายเปลี่ยนมือ

2.3.3. การจัดการประชุมพิจารณาผลการสำรวจการครอบครองที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และรับรองสิทธิ ควรจัดประชุมเป็นรายหมู่บ้าน และเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนที่สนใจเข้าร่วมรับฟังด้วย แจ้งผลการพิจารณาให้ผู้นำชุมชน และประชาชนได้รับทราบ รวมถึงหลักเกณฑ์เงื่อนไขการทำประโยชน์ และแจ้งการทำประโยชน์ที่ดินเพื่อให้เกิด ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และให้รายงานความคืบหน้าของการดำเนินการโครงการให้ผู้นำชุมชนได้รับทราบเป็นประจำทุกปี

2.3.4. ในระหว่างการจัดทำโครงการ หากได้รับการรับรองสิทธิแล้วควรมีเอกสารแสดงการครอบครองและอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าอนุรักษ์มอบให้กับผู้ครอบครองที่ดินไว้เป็นหลักฐาน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการอยู่อาศัย และทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และให้สามารถนำเอกสารนี้ไปขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับหน่วยงานอื่นของรัฐได้แต่ไม่ให้ซื้อขายเปลี่ยนมือ

2.4 ด้านการติดตามและประเมินผล

2.4.1. เปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนและประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลด้านการสำรวจการครอบครองที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และเป็นข้อมูลที่เปิดเผย แจ้งรายชื่อราษฎรมีสิทธิในแปลงที่ดินให้ผู้นำชุมชนได้รับทราบ

2.4.2. เจ้าหน้าที่ควรลงพื้นที่เพื่อพบปะและพูดคุยกับราษฎรที่ได้รับการสำรวจการครอบครองที่ดิน เพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ปัญหาอุปสรรคและความพึงพอใจ นำข้อมูลมาวิเคราะห์สรุปผลดำเนินงานในรูปแบบรายงาน โดยระบุถึงความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการปรับปรุง นำเสนอรายงานต่อผู้บริหารหรือคณะกรรมการที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนเหล่านี้จะช่วยให้การติดตามและประเมินผลเป็นไปอย่างครบถ้วน และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายที่วางไว้

อภิปรายผล

1. การมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ท้องที่จังหวัดยโสธร พบว่า การมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของกมลวรรณ ผักฝ้าย และคณะ (2566) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรที่มีการถือครองที่ดินในอุทยานแห่งชาติ เวียงโกศัย อำเภอวังหิน จังหวัดแพร่ พบว่า ราษฎรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในระดับปานกลาง และสอดคล้องกับการศึกษาของพระอธิการสมคิด กตปุญญ์ (2563) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนใน การบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติตาตโตน ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และไม่สอดคล้องกับการศึกษาของพิทยา สะศรีสังข์ (2564) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเตรียมการประกาศอุทยานแห่งชาติลำน้ำกก พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของ

ประชาชนในการเตรียมการประกาศอุทยานแห่งชาติ ลำน้ำกกโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการส่งเสริม รวมทั้งการปรับกิจกรรมให้เหมาะสม สร้างโอกาส และสร้างแรงจูงใจให้ราษฎรมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งในรูปแบบคณะกรรมการชุมชน ที่ครอบคลุมทั้งด้านการวางแผนการปฏิบัติงานโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ด้านการดำเนินการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารจัดการที่ดิน และรับผลประโยชน์ และ ด้านการติดตามประเมินผลโครงการ เพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ตรงตามวัตถุประสงค์และเกิดความยั่งยืน ลดข้อขัดแย้งของภาครัฐและภาคประชาชนในพื้นที่

2. แนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ท้องที่จังหวัดยโสธร จากผลการการศึกษาพบว่า กระบวนการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตามแนวทางของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กำหนด มีขั้นตอนในการดำเนินการจำนวนมาก และระยะเวลาในการดำเนินการสำรวจรังวัดค่อนข้างจำกัด (240 วัน หลังจาก พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มีผลบังคับใช้) หลักเกณฑ์ในการพิจารณาตัวบุคคลผู้ครอบครองที่เป็นผู้ยากไร้ ผู้มีรายได้น้อย และผู้ไร้ที่ดินทำกินยังไม่ชัดเจน นอกจากนี้ การพิจารณาออกกฎหมายลำดับรอง ประกอบพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ยังคงล่าช้าไม่เสร็จสิ้น และยังไม่ส่งผลในการใช้บังคับการพิจารณาคุณสมบัติราษฎรที่จะได้รับความช่วยเหลือให้เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ตลอดจนหลักเกณฑ์การอยู่อาศัยทำกินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เงื่อนไขต่าง ๆ ในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ยังขาดความชัดเจนในการให้ถือปฏิบัติ จำเป็นต้องรอให้การออกกฎหมายลำดับรองเสร็จสิ้นก่อนจึงจะสามารถดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปได้ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าควรลดขั้นตอนในการปฏิบัติงาน เพื่ออำนวยความสะดวกให้ราษฎรและเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของราษฎรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยต้องให้ราษฎรหรือประชาชนในพื้นที่เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการวางแผนการปฏิบัติงาน การดำเนินการปฏิบัติงานการสำรวจและรังวัดแปลงที่ดิน การบริหารจัดการที่ดินและรับผลประโยชน์ และการติดตามและประเมินผล เพื่อให้สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของราษฎรจริง ๆ มิให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติมออกไปอีก และเพื่อเป็นการรักษาพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ที่เหลืออยู่ให้คงอยู่สืบไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินของราษฎรในเขตป่าอนุรักษ์ อุทยานแห่งชาติขุนน่าน (สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 13 (แพร่), ม.ป.ป.) ที่มีการดำเนินงานพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มาตรา 64 โดยยึดหลักการเป็นชุมชนเดิมในเขตป่าอนุรักษ์ ไม่เป็นการจัดที่ดินให้บุคคลภายนอกพื้นที่ มีการกำหนดแนวเขตที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน และเป็นการให้สิทธิทำกิน ไม่ให้เอกสารสิทธิ์ โดยการประชุมคณะกรรมการสำรวจการครอบครองที่ดินระดับพื้นที่ ชี้แจงรายละเอียดและทำความเข้าใจกับคณะกรรมการสำรวจการครอบครองที่ดินระดับพื้นที่ ดำเนินการประกาศกำหนดระยะเวลาการสำรวจการครอบครองที่ดินของราษฎรในเขตอุทยานแห่งชาติขุนน่าน (โดยคณะทำงานสำรวจการครอบครองที่ดินระดับพื้นที่ ร่วมกับชุมชน) และดำเนินการรับแจ้งและสำรวจการครอบครองที่ดิน ตามแบบสำรวจ การครอบครองที่ดิน (อส.2) ส่งผลให้อุทยานแห่งชาติขุนน่าน ส่วนราชการ และชุมชน มีการร่วมมือกันจัดการและดูแลรักษาพื้นที่ อนุรักษ์เป็นการบูรณาการเพื่อให้ประชาชนชุมชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของราษฎรในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ท้องที่จังหวัดยโสธร พบว่า ด้านการวางแผนการปฏิบัติงานโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และด้านการติดตามประเมินผลโครงการโดยภาพรวม อยู่ในระดับน้อย ดังนั้นจึงควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสร้างแรงจูงใจในการแสดงบทบาทและการมีส่วนร่วมของราษฎรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ในการวางแผนและการประเมินผลโครงการที่มากขึ้น เพื่อการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม ต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยถึงการส่งเสริมการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลกระทบและแนวทางแก้ไข ปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว ท้องที่จังหวัดยโสธร

2.2 ควรศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของประชาชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรเอกชนในท้องที่ เพื่อให้ทราบถึงบทบาทการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ของแต่ละภาคส่วน

2.3 ควรศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของเยาวชนในท้องที่ เพื่อให้ทราบถึงระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของกลุ่มเป้าหมายรุ่นต่อไปที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กมลวรรณ ฝึกฝาย และคณะ. (2566). การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรที่มีการถือครองที่ดินในอุทยานแห่งชาติเวียงโกศัย อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่. *วารสารวนศาสตร์ไทย*. 42(1), 72-73.

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2565). *รู้หรือไม่ว่าตรา 64 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2562 ให้อะไรกับประชาชน*. สืบค้นเมื่อ 8 สิงหาคม 2566. จาก, <http://news.dnp.go.th/news/20118>.

พระอธิการสมคิด กตปุณฺโญ. (2563). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติตาไถ่ ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*. 3(2), 22-32.

พิทยา สะศรีสังข์. (2564). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเตรียมการประกาศอุทยานแห่งชาติลำน้ำกก*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช).

- สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี). (2565). *แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินของราษฎรในเขตป่าอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2561 กรณีศึกษาป่าอนุรักษ์ในสังกัดสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) จำนวน 12 แห่ง*. อุบลราชธานี: สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี),
- สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 13 (แพร่). (ม.ป.ป.). *แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินของราษฎรในเขตป่าอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติขุนน่าน*. น่าน: สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 13 (แพร่).
- Krejcie, R.V. & Morgan, D.W. (1970) Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*. 30, 607-610.